

Branka Š u l c

MUZEJSKE ZBIRKE KAO IZVOR NAUČNIH INFORMACIJA ZA POVIJEST SVOGA KRAJA

Razvoj umjetničkih zbirki i muzeja, kao ustanova s funkcijom čuvara kulturnih vrednota, nacionalne kulturne baštine i tradicije, prošao je kroz više stupnjeva kolekcioniranja, ali uvijek praćen čovjekovim životnim uvjetima i potrebama. Najstariji oblik kolekcioniranja predstavljaju prehistorijske ostave alata, grnčarije, nakita i dr., dakle jednostrani poticaj kolekcioniranja, koji se tokom vijekova razvio u kompleksniji, podstican estetskim razlozima.

U klasičnoj antici skupljanje umjetničkih djela dovelo je do njihova izdvajanja iz prvobitne sredine za koju je djelo po svojoj biti vezano. Uklanjanjem umjetničkog djela sa mjesta kojima su bila namjenjena, iz njihove prvobitne sredine, sadržajnost i poruka djela gube od svoje osnovne namjene i prelaze u područje estetskog vrednovanja. Umjetničko djelo oslobađa se svog vanjskog i unutaršnjeg korijenja i sve više se, u razdoblju antike, izlaže prema dekorativnim mjerilima. Stvaralačka epoha antičke, napose grčke kulture i umjetnosti, u kojoj su i prvi muzeološki počeci akumuliranja spomenika, umjetničkih djela i vrijednosti, po riznicama, hramovima i svetilištima, epoha poštovanja historijskih lokaliteta i spomenika, kroz generacije čuvani predmeti, dokumenti i sl. predstavlja zametak današnjih muzeja i galerija.

U srednjem vijeku muzeji su zgrade za čuvanje rijetkih predmeta koji su značajni za prirodne i tehničke nauke i znatno manje za likovne umjetnosti. Galerije se uređuju samo za naročite zbirke slika i skulptura, a kabineti za manje kolekcije grafika, novca i medalja.

Interes za sakupljanje umjetničkih rariteta iz doba antike, javlja se tek u doba renesanse. Crkva je prije toga sakupljala samo dragocjena djela. U renesansnom periodu, pak, vladari i plemstvo umjetničkim djelima prikazuju svoju veličinu i položaj, njima potenciraju raskoš i monumentalnost ambijenta.

Tek od Francuske revolucije dvorske zbirke umjetničkih predmeta postaju državno vlasništvo i postepeno se otvaraju javnosti. Tokom XIX stoljeća muzejske zbirke dobivaju reprezentativne zgrade prilagođene muzejskim namjenama. Muzejske prostorije sadrže obilje građe stvaraju sliku nepreglednosti. Krajem XIX i početkom XX stoljeća, u doba narodnog preporoda i romantike ustanovljuje se sve više nacionalnih muzeja i galerija. Izložbe su još jako nagomilane i nepregledne. Nakon

I svjetskog rata u svim zemljama se osjećao nedostatak muzejskog prostora, jer se pored izložbenih prostorija sve više koriste prostorije i za depoe, biblioteke i za dokumentaciju. Muzeji i galerije postepeno će se formirati tokom prve polovine XX stoljeća u ustanove za sakupljanje, evidentiranje, čuvanje i prezentaciju kulturnog blaga i u skladu sa suvremenim zbivanjima postat jaka stjecišta kulturno prosvjetnih kretanja.

Može se zaključiti da od razdoblja antike do muzeja novog doba postoji nastojanje da se održe neki objekti i djela, kao kompletna tradicija muzejskog materijala, koji ima stanovitu vrijednost za čovjeka, kao suprotnost normi propadanja. Dakle čovjek od najranijih povijesnih razdoblja odabire iz stvarnosti objekte koji su bili ili još uvijek traju kao sastavni dio razvoja određenog društva. Čovjek, vidimo u ovdje ukratko navedenim povijesnim razdobljima, ne samo da različito vrednuje objekte u kojima je indikativno prisutna stvarnost, objekte kojima će zaustaviti prolaženje civilizacije, on ih izdvaja i da bi ih sačuvao kao izvor, dokument svoje prošlosti. Time se može okarakterizirati i osnovni smisao današnjeg muzealstva - dokumentacija jedne stvarnosti.

Muzejska zbirka, temelj muzealstva, stoga u svom jezgru rada sadrži selekciju objekata, dokumentiranje objekata i pružanje izvornih informacija o određenoj stvarnosti, povijesnoj, kulturno-povijesnoj ili umjetničkoj. "Čovjek koncentrira svoju pažnju i izdvaja iz stvarnosti objekte, koji su bili sastavni dio razvitka prirode ili društva. On to čini iz razloga, jer je vezan uz njih, jer oni nešto znače za njega. Kriterij ovog stava i po njemu izbor mijenjaju se u povijesti. Ostaje međutim jedna opća intencija. U tome je nastojanje, da se na neki način zadrži prolaznost stvarnosti makar u njenim elementima, koji su autentični i nezamjenjivi jer samo njenim posredovanjem može se ova stvarnost dokazati, izvorno upoznati i može konačno iz njih crpsti vrijednosti."1/

Muzejske ustanove danas, tretirane kao naučni dokumentacioni centri za svoje područje rada, djelovanja, određene struke i vremenskih razdoblja te određenih lokaliteta, vizuelno se realiziraju i u muzejskom materijalu. Muzeološkim aspektima današnjice taj isti muzejski materijal, muzejske predmete treba valorizirati kao historijski dokument, autentični dokument određenog djelovanja, neke epohe ili osobitih prilika. Predmeti u muzejskim zbirkama, respektirajući etički dug u čuvanju, smještaju, izlaganju istoga, ne bi svoj smisao dovoljnosti trebao ograničiti samo na te navedene aspekte. Bez znanstvene, ako ne i samo stručne obrade, efekt muzejskog predmeta je ograničen na nedovoljnu vizuelnu informaciju /nedovoljnu za neatraktivne predmete koji su ograničeni u svojim mogućim značenjima, nasuprot atraktivnim predmetima u kojima su sadržani i vidni podaci ili bar asocijativni/.

Muzejska zbirka u kontekstu velikog muzejskog "laboratorija" ima odgovornu i nedjeljivu zadaću vezanog prijenosa informacija za krugove - uže ili šire - u sredini u kojoj muzej djeluje.

Da bi prijenos informacije s muzejskog predmeta, odnosno i šire, zbirke, bio potpuniji, mora se vezati za širi informacijski sistem. Iz toga proizlazi da se sam fond muzejske zbirke mora promatrati kao jedan stalno otvoreni sistem. U skladu sa spoznajom unutarnjih veza, kompleks objekta zbirke treba pretvoriti u sistem koji ne mora odgovarati unutarnjoj vezi pojedinih elemenata zbirke već prvenstveno mora udovoljiti dokumentarnom odnosu prema izvjesnoj stvarnosti. Muzeološka nauka i praksa posljednjih decenija oslanja se uglavnom, u pogledu na muzejski predmet, kao dio muzejske zbirke u cjelini, da je muzejski predmet dokument specifičnog karaktera, objekt spoznaje i studija a iz toga aspekta valorizira se i sama osnovna vrijednost muzejskog predmeta. Vizuelna emancipacija muzejskog materijala kojem bi predmet prelazio samo informaciju o povijesti određenog kraja, davala bi nesumnjivo više od često klasične prezentacije u kojoj je istaknuta estetska posebnost muzejskog predmeta već samim načinom njegove prezentacije.

Kada je u pitanju stav suvremenih muzeologa o muzejskom predmetu, dijelu muzejske zbirke u cjelini, ne nalazimo unatrag deset godina bitnih inovacija od već poznatih - muzejski eksponat sa karakterom s u b j e k t a s p o z n a j e ili o b j e k t a s p o z n a j e, u zbirci muzeja. Značajni historijski spomenici i predmeti, umjetnička djela, rariteti i sl. upravo su oni predmeti zbirke sa svim elementima subjekta, vrijednosti koju se može percipirati samo u neposrednom kontaktu. Muzejski eksponat sa karakteristikama subjekta izlaže se kao zaseban eksponat, što nije i dovoljan kvalifikativ za potpunu informaciju koju taj primarni dokument zbirke pruža. Očigledno je da vizuelna percepcija korisniku muzeja sa podvučenim odrednicama kod izlaganja na porijeklu i značaju muzealije, ne produbljuje u potpunosti smisao i značaj određenog predmeta za njegovo postojanje u prostoru i vremenu. Muzejski predmet, subjekt, potrebno je staviti stoga u sferu gdje će on dati i više od značenja svoje prvobitne svrhe nastanka. Konačni cilj utvrđen takovim predmetom već u samom nastanku ne smije biti krajnji cilj prezentacije jer svaki muzejski predmet, muzealija, u svojoj opsežnosti mora davati i dalje stalne povode za otkrivanje nečeg drugo, što ima prvorazredni značaj za proširenje izvora naučnih informacija ne samo o povijesti nego i budućnosti određene regije. U izložbenim prostorima muzeja, oprečne karakteristike nudi eksponat sa, u muzeologiji nazvanim, karakterom objekta, dakle sa objektom spoznaje u sebi, sredstva preko kojeg će potencijalni korisnik muzeja doći do određene spoznaje. Uzmimo na primjer interpretiranje, značenje i smisao antičke keramike. Ako uz antičku posudu ili njen fragment izložimo i fotografiju nalazišta, cijele identične posude, crteže koji vizualiziraju način upotrebe i ako izložimo i druge predmete koji nisu direktni subjekti spoznaje a niti nosioci vrijednosti za spoznaju o temi, oni

su upak dokumenti i sredstvo kojima se posjetilac uvodi u navedeno antičko područje.

Izlaganje eksponata objekta uobičajeno je, kao osnovna koncepcija a i kao baza, kod postava prirodoslovnih, tehničkih, historijskih, kulturno-historijskih muzeja a osobito zbirki pokrajinskih muzeja, karakteristika kompleksnog historijskog i kulturno-historijskog muzeja.

Oba ova utemeljena mišljenja o muzejskom eksponatu pa i zbirci, da se saznavno doživljajni rezultati mogu prezentirati preko eksponata subjekta ili eksponata objekta nisu ograničila mogućnost da eksponat istovremeno može u jednoj zbirci biti postavljen kao subjekt a u drugoj kao objekt.

Postavimo li umjetničko djelo likovnih kvaliteta, jednog slikara, u galeriji, djelo je prisutno radi svoje unutarne likovne kvalitete dok je tema prezentirane slike u drugom planu, sekundarna. Međutim, radi li se o likovnom djelu sa određenom historijskom temom ili je na njoj prikazana određena ličnost, a izlaže se u historijskoj zbirci, postaje sekundarnog značaja autor djela i likovna vrijednost. Slika je tada primarna informacija koja vizualizira osnovnu temu zbirke, objekt spoznaje potencijalnog korisnika o historijskom događaju koji je slikom predstavljen ili o ličnosti koja je prikazana slikom. Uz eksponate koji su sa tom imaginarnom slikom izloženi dobiva se gotovo potpuna cjelina. Sav popratni materijal, predmeti dnevne upotrebe - svakidašnjice prošlosti, oružje, odijela, faksimili i dr. čini jednu sabranu cjelinu u izložbenom postavu međusobno se dopunjavajući i dajući elementarna saznanja o prikazanoj historijskoj temi.

Muzejski predmet-informacija i izvor širokog spektra umjetnina, prolazi kroz složeni proces istraživanja, proučavanja i čuvanja što je i naučna dokumentacija cijelog procesa. Samim tim i muzeji su "historijski uvjetovane institucije za sistematske zbirke, za proučavanje i očuvanje originalnih dokumenata prirode i društva sa jednom općom naučnom kulturno-prosvjetnom misijom a kojoj je specifični zadatak izložbeni."^{2/}

U povodu odnosa zbirka - izvor naučnih informacija, smatram kao nužnost da definiramo faktore koji određuju zbirku odnosno muzejski predmet dokumentom prvog reda iz koga se selektira informacija. Prihvatajući interpretaciju W.Goffman-a u American Documentation /1964.god./, da čim prestane informacija nastaje dokument, i Z.Stranskog da se iz totalitarnosti pojava selektiraju direktni izvori dokumenta, koji u toj selektiranoj formi postaju dokumenti prvog reda a tek potom slijedi prijenos informacija, istaknut ćemo temeljnu razliku između izvora i dokumentacije kratkom definicijom da je u izvoru /muzejskom predmetu/ dokumentarnost neizvjesna a sve određeno dokumentom istovremeno je i izvor. Samim tim i fond muzejske zbirke, kao imperativ postavlja sabiranje određene dokumentacije sa muzejskim predmetima te mora imati i svoj sadržaj uklopljen u tematiku određenog muzeja, sakupljenu po planu i svrsi kojoj takav muzej i zbirka trebaju služiti. Upravo u

zbirci se i stvara glavna metodološka baza iz metoda deskripcije i klasifikacije što uvjetuje da se zbirka mora prihvatiti kao stalno otvoreni informacijski sistem, koji se ne popunjava slučajem ili muzejskim uticajima. Iz toga dalje proizlazi da se na takav otvoreni sistem zbirke nadovezuje i funkcija dokumentarnosti predmeta sa stanovišta općenitosti. Smisao svijeta prošlosti koji je prisutan u svakom muzejskom predmetu, muzealiji, u suprotnosti sa često isticanom estetskom posebnosti muzejskog predmeta, morao bi naći svoje mjesto u muzejima nastojeći da se specifičnost svake mikroregije cjelovito ali i kritički izlaže kao okvir povijesti određene regije.

U muzealnoj prezentaciji zbirke, obična informacija eksponata ne zadovoljava, bitno je da se istakne i upozna bit muzejskog predmeta, a kao osnovni cilj muzejske komunikacije svakako se smatra prezentacija vezana uz zbirni fond kojim se izražava i stanje znanstvenog tumačenja. Osnovno obilježje muzejske zbirke, pored već navedene prezentacije djelomičnih saznanja proizašlih iz naučno selektivne aktivnosti, jeste informacija ovisna od razine naučnog korištenja dokumentirane stvarnosti.

Svaki muzejski predmet može poslužiti kao izvor naučnih informacija, jer je sam po sebi pojava sa konkretnom prisutnošću i mnoštvom asocijativnih podataka, živi organizam kojeg treba sagledavati kao sastavni dio neke određene cjeline. Tek u korištenju informacija koje muzealija imanira kao sastavni dio određene povijesnosti dobiva se drugačija vrijednost od one kada zbirka umjetnina biva korištena u relacijama relativne vrijednosti.

Neki kapitel, npr. antičkog stupa, koji je bio sastavni dio nekog hrama, bez dokumentacije o mjestu nalaza, nabavljen kupnjom ili poklonjen i pored analize i analogija postavljen u određeno razdoblje, čak i stilski određen, imat će značaj za tok povijesti određenog kraja tek po svojoj estetskoj vrijednosti. Naučna dokumentacija je umanjena. Isti kapitel izložen u zbirci muzeja sa podacima o mjestu nalaza, stilski određen bez sumnje govorit će više. Sadržaj informacije bit će veći odnosno proporcionalan broju poznatih i dokumentiranih obilježja koje predmet pruža.

Dakle prošlost prezentirana kroz muzejske zbirke preko muzejskog predmeta u kome se pored estetičke posebnosti nalazi i svijet prošlosti kroz informacije usmjerene korištenju za sadašnjost, muzejski materijal treba biti u toj stvarnosti ne samo prezentacija zaustavljena na već utvrđenim svojstvima relikvije od naučnog interesa već preći u oblast životnosti gdje neće biti prisutno uklapanje u selektiranu muzejsku zbirku, već obrada naučna i stručna, te prezentacija usmjerena ka današnjem stupnju vizuelne kulture, gdje zbirka može biti širokim izvorom informacija za prošlost određene regije a isto tako i uključenja u predmetnu okolinu uopće.

Zadatak muzejske službe i jeste da posluži kao jasna definirana baza ili temelj za posve specifične naučne informacije, određene naučne discipline ili pak određene naučne tematike. Bitno je dakle, da se prema muzealnom objektu kao nosiocu višestrukih informacija i budućih izvora za cijeli niz znanstvenih disciplina, upravo muzealstvo veže za, prvenstveno, kompleksnost muzejskog objekta zbirke.

Na kraju da istaknemo i osnovne odrednice koje danas egzistiraju u suvremenoj muzeologiji i oblicima muzejske komunikacije a koje mogu poslužiti za kompleksnije stvaranje muzeoloških pretpostavki o korištenju zbirki kao izvora naučnih informacija.

- Muzejska zbirka sistematski i planski skupljena iz određenog stručnog, naučnog i istraživačkog aspekta praćena je stručnom dokumentacijom koja istovremeno povratnom snagom daje zbirci naučnu vrijednost. Muzejski predmet, također tek dokumentiranošću i sam postaje dokument stručne i naučne vrijednosti, izvor stručnih i naučnih informacija.

- Specifična funkcija muzejske službe i jeste obrada muzejske zbirke, dokumenata, kao izvora naučnih informacija, te osnovno postojanje stručnog inventara, nosioca izvornosti informacija.

- Muzejski predmet zbirke u kompleksu određenog miliea okarakteriziran kao stvarna tvorevina, koja kao kulturna vrijednost i originalni izvor tog miliea treba s jedne strane u javnom interesu zaštititi, a s druge upotrijebiti kao uspješno sredstvo za stvaranje i odgoj javnosti.³⁷

- Ostavštine iz prošlosti, preko istraživačko znanstvenog rada moguće je tek pretvoriti u historijske fakte.

- Muzejska zbirka jeste posebna vrsta vizuelne komunikacije zasnovana na temeljima izvornih vrela informacije predmeta.

- Muzejska zbirka ne samo da izražava skupni sadržaj, karakteristike muzealija, već i stanje znanstvenog tumačenja.

- Edicija zbirke muzeja ili zbirnog fonda kao forma dalje informacije i glavna forma znanstvenog publiciranja muzeološke građe.

- Potreba komunikacije sadržaja informacionih muzejskih zbirki putem tehnike automatizacije.

- Muzejske zbirke, izvori naučnih informacija, postoje i kao vizuelni objekti u prostoru i vremenu sa osnovnom kodnom oznakom da znače više od prvobitnosti i ustaljene označenosti. Za ovu kompleksniju interpretaciju muzealija bilo bi potrebno uključiti i osnovne metodološke principe vizuelne kulture današnjice, a što je problem dostatan za zasebnu temu.

Ovih tek nekoliko odrednica, možda prije napomena, pokušaj je da se muzejska zbirka shvati unekoliko drugačije od dosadašnjih važenja o funkciji pa i smislu muzejskog predmeta kao isključivog izvora naučne informacije koji će odgovoriti na pitanja o povijesti svoga kraja. Poznato je da sva povijesna, kulturna i ekonomska kretanja, sva kulturna i umjetnička dostignuća te stremljenja, ostavljaju u brojnim danas sabranim predmetima, muzealijama, svjedočanstva o ljudskoj djelatnosti i čovjekovu stvaralaštvu, i upravo materijalne vrednote, najviše prisutne u okvirima muzejske postave, omogućavaju praćenje dokazanog slijeda života, jer povijesna razdoblja ostavljaju svoja nepobitna svjedočanstva ne samo u prostoru već i u kulturi stanovništva. Uz nepokretne spomenike i pisane izvore, muzejske zbirke jesu ona baza koja nam danas omogućava da proučimo stvarnu sliku života određenog kraja sa svim njenim specifičnostima a da se pri tome koristimo pored naučnih podataka i onim suvremenim koji sve više postaju imperativ današnjice i od kojih ni muzejska zbirka nije isključena.

Napomene:

1. Citat Dr Z.Stranskog, Muzeologija 8, izd. Muzejski dokumentacioni centar, Zagreb 1970., pp.46-47, poglavlje Karakteristika teorije dokumentacije
2. Citat iz Muzeologije n.6, izd. Muzejskog dokumentacionog centra, Zagreb 1967., pp.13, naslov priloga "Koji je sadržaj savremenog muzeja", autor Dr A.Bauer
3. Stanovište J.Beneš-a, publicirano u časopisu National-museum, 1967. i u Muzeologiji n.8, izd. Muzejskog dokumentacionog centra, Zagreb 1970., pp.52

LITERATURA:

1. Bauer, A., Muzeji kao ustanove, Muzeologija n.9, izd. MDC Zagreb, 1970, pp.27 i d.
2. Bazin, G., Le Temps des Musées, Liège-Bruxelles, 1967.
3. Bogdanović, K., Neke mogućnosti funkcije muzejskog predmeta, Bilten Zajednice muzeja Srbije n.2, 1970, Beograd, pp.29-33.
4. Boot, G., Das Museum als Geschichtsquelle, Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichte, Marburg 1958, Bd.8
5. Colbert, E.H., What is a museum ? Curator 1961/2.
6. Hüns, E., Gegenständliche Quellen, Neue Museumskunde 1964/4.
7. Mais, A., Museale Dokumentation, Mitteilungsblatt der Museen Oesterreiche 1960/11-12.
8. Munk, Z., Teze uz problem valorizacije i kategorizacije spomenika kulture u muzejima i galerijama SR Hrvatske - pretežno s muzeološkog stanovišta, Muzeologija n.9, izd. MDC Zagreb 1970, pp.27 i d.
9. Muzeologija n.6, izd.MDC Zagreb 1967.
10. Muzeologija n.8, izd.MDC Zagreb 1970.
11. Muzeologija n.9, izd.MDC Zagreb 1970.
12. Schäfer, W., Museen im Leben unserer Zeit, Museumskunde 1965/3.
13. Scheele, M., Wissenschaftliche Dokumentation, Hessen 1967.
14. Oddon, V., Musées et documentation, Rome 1951.
15. Stransky, Z., Zur Auffassung der Museologie, Brno-Berlin 1966.
16. Prijedlog mreže muzejsko-galerijskih ustanova u SR Hrvatskoj, Elaborat, izd.Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb 1975, n.1